

Jean-Antoine Houdon: Voltaire, koniec sedemdesiatych rokov 18. stor. Repro O. Šilingerová

trétného maliarstva sa postupne stávajú závislými len od potrieb jednotlivých sociálnych vrstiev a podľa nich sa i diferencujú.¹²⁴ Nezávisia teda už od európskych umeleckých centier.

Medzi šľachtou prevláda záľuba v alegorickom portréte. Úsilie o vytvorenie ilúzie, ktorou sa vyznačoval najmohutnejší smer barokového umenia, prejavuje sa v portréte túžbou jednotlivca vytvoriť ilúziu svojou vlastnou podobou, pritom však ostať sám sebou. Preto ani v alego-

rickom portréte, najmä mužskom, nechýba snaha zachytiť individuálne črty tváre.

Silný vplyv na rozšírenie tohto druhu portrétu malo asi aj divadlo, ktoré sa stalo nenahraditeľnou zložkou zábavy v šľachtických sídlach. Nadšenie pre divadlo (a alegorický portrét) má zasa svoj pôvod v módnej bezstarostnej hravosti, ktorá sa navonok prejavovala i usporadúvaním početných slávností. Mnohí charakterizujú tieto časy ako obdobie nastolenia pokojného ideálu života,¹²⁵ alebo čas hľadania prostých ľudských radostí v úsilí prekvapovať a vyvolávať najrôznejšie pocity.¹²⁶ Súčasne s touto životnou filozofiou sa objavuje úporné hľadanie základov ľudského myslenia, ale aj cítenia. Najmä vo Francúzsku vládne úsilie rozšíriť myšlienky „tichých mysliteľov“ predchádzajúceho storočia do širokých vrstiev. Okrem toho sa osvietenský filozofi vo svojich úvahách veľmi často dotýkajú práve podstaty duševného života, jeho mechanizmu, od najjednoduchších úkonov až po najvyššie funkcie.

V portrétnom umení sa toto úsilie prejavuje ďalším prúdom, ktorý azda možno nazvať psychologickým naturalizmom. Aktivitu preberá francúzsky portrét.¹²⁷ Jeho najvyhranenejšími príkladmi sú diela Jeana Antoina Houdona a Quentina de la Tour. Zachytenie momentálneho výrazu, gesta, úsmevu tu má byť odhalením duševného života. Nie však racionálneho a ovládnutého ako v renesancii, ale tajomného, citového, racionálne neuchopiteľného. Ako sa maľoval Parmigianino v 16. storočí v oblom zrkadla preto, aby zafixoval deformácie vonkajších foriem svojej tváre (a práve len o hru išlo celému jednému prúdu manierizmu) a ako sa potom v 17. storočí nespočetnekrát v ťažkej nehybnosti spodoboval Rembrandt, aby riešil sám seba, tak Quentin de la Tour zachytením svojho náhodného gesta sa usiluje dopátrať vlastných duševných pochodov.

Ďalším typom portrétu značne rozšíreným v 18. storočí je realistický, pomerne strohý meštiansky portrét. Stáva sa súčasťou kultúry vyšších i nižších stredných vrstiev. Kým v 17. storočí sa v bohatých domácnostiach vešali na stenu podobizne panovníka ako prejav lojality, v 18.